

ках відомчих газет, або на сайті МВС України з посиланням на конкретні нормативні акти, в тому числі, і накази МВС.

Ми сподіваємось, що проведене нами дослідження дозволить розв'язати висвітлені проблеми, усунути прогалини у правовому регулюванні та сприятиме якісній охороні громадського порядку та захисту прав і свобод громадян в Україні.

Список літератури: 1. Бандурка О.М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Х., 1994. 2. Безсмертний О.К., Гуменюк В.А. Деякі проблеми удосконалення законодавства, що регулює дозвільну систему // Матеріали науково-практичної конференції «Концепція розвитку законодавства України до 2005 року». К., 1996. 3. Піджаренко О.М. Зброя і ми: Законодавче, нормативне і відомче регулювання відносин, пов'язаних із вогнепальною мисливською, службово-штатною й іншою зброєю та спецзасобами індивідуального захисту. К., 1998. 4. Гуменюк В.А. Адміністративно-правове регулювання здійснення органами внутрішніх справ дозвільної системи /Дис... канд. юрид. наук. Х., 1999. 5. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС України № 622 від 21 серпня 1998 р. 6. Про затвердження правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні: Постанова Ради Міністрів УРСР № 49 від 27 лютого 1991 р. // ВВР УРСР. 1991. № 3. Ст. 18. 7. Про затвердження Положення про дозвільну систему: Постанова Кабінету Міністрів України № 576 від 12 жовтня 1992 р. // Іменем закону. 1992. № 44. 8. Про затвердження Положення про порядок придбання, видачі, обліку, зберігання та застосування вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів індивідуального захисту працівниками судів і правоохоронних органів, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Наказ МВС України № 523 від 24 липня 1996 р. 9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. // ВВР України. 1994. № 11. Ст. 50. <http://www.zamok.mukachevo.net/Evening/9/94.html>. 10. <http://www.mvdobl.kiev.ua/index/2003.html>. 11. <http://www.business.ua/a19010>. 12. <http://www.kontraktycom.ua/show/ukr7.html>. 13. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23 вересня 1997 р. // ВВР України, 1997, № 50, ст. 302. 14. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 р. // ВВР України. 1993. № 1. Ст. 1.

Надійшла до редколегії 04.04.06

С.О. Шатрава

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МІЛІЦІЇ

Сучасний період реформування ОВС в Україні пов'язаний з необхідністю вирішення цілої низки проблем, серед яких значне місце посідають питання діяльності спеціальних підрозділів

міліції. Цей процес неможливий без глибокого, неупередженого дослідження історії створення та розвитку спеціальних підрозділів міліції як складової частини ОВС.

У зв'язку з тим, що на МВС України покладається велике коло завдань, для їх вирішення було необхідно створення та функціонування спеціальних підрозділів міліції.

Слід зазначити, що окремі питання діяльності спеціальних підрозділів міліції присвячені праці В.А. Грохольського, В.Й. Развадовського, М.Г. Логачова, але глибокі дослідження в цьому напрямку не проводилось.

У межах статті ми вважаємо за необхідне провести історико-правовий аналіз створення та розвитку спеціального підрозділу міліції охорони «Титан»; спеціального загону «Кобра» особливо-го призначення імені Юрія Дагаєва; спеціального підрозділу судової міліції «Грифон»; підрозділу міліції особливо-го призначення «Беркут», з метою визначення особливостей організації діяльності спеціальних підрозділів міліції на різних етапах їх створення.

Спеціальний підрозділ міліції охорони «Титан» є складовою частиною Державної служби охорони при органах внутрішніх справ, призначений для здійснення на договірній основі охорони власності фізичних та юридичних осіб, забезпечення особистої безпеки фізичних осіб від злочинних посягань, надання спеціальних охоронних послуг.

Його поява була суворою необхідністю у якісно новому підході до охорони. Початок 90-х рр. нині згадується як епоха кардинальних змін, які відбувалися в усіх сферах життя на пострадянському просторі. Нові соціально-економічні умови, перехід до ринкових відносин, активізація суспільно-політичного життя – все це не могло відбуватися рівно і безболісно. У період занепаду економіки активізував діяльність криміналітет. Злочинність намагалася активно контролювати транзитні шляхи підприємців-початківців. З метою забезпечення захисту на договірних засадах цінних вантажів, грошових коштів, що перевозяться, та інших видів власності юридичних осіб, громадян у місцях їх тимчасового перебування й забезпечення особистої і майнової безпеки українських та іноземних громадян, осіб без громадянства і було прийняте рішення про створення в системі МВС України підрозділів мобільної охорони. У 1993 р. було прийнято відомчий нормативний акт, а саме наказ МВС України № 42 від 28.01.1993 р. про заснування спеціального підрозділу міліції охорони «Титан» (далі СПМО «Титан»), від того моменту і йде відлік часу існування спеціального підрозділу міліції охорони.

Разом з тим еволюційні процеси, що передували створенню в Україні Державної служби охорони беруть свою витоки ще у XVIII ст. Саме тоді на просторах Російської імперії були створені під-

розділи державної охорони. Отже, зародження охоронної діяльності в нашій країні відбувалося набагато раніше, ніж у інших державах (Франції, США, Японії, Німеччині і у ряді інших країн).

У 30-х роках ХХ ст. на Україні об'єкти власності охоронялися штатними сторожами підприємств, установ і організацій. Така охорона була організаційно слабкою, керівники відомств і підприємств не приділяли належної уваги організації охорони і контролю за її здійсненням. З огляду на ці недоліки, у ряді великих міст при виконкомках місцевих рад були створені управління сторожової охорони. Це дозволило поліпшити охорону об'єктів у містах, однак вона ще залишалася досить дорогою, не мала єдиної організаційної структури, не застосовувалися засоби охоронної сигналізації, була відсутня тісна взаємодія з органами міліції.

Таким чином, намітилося здійснення заходів щодо удосконалення охорони, впровадження технічних засобів охоронної сигналізації на об'єктах для збереження власності. Однак ці заходи не вирішили проблеми скорочення витрат на охорону, не підвищили рівень її ефективності.

Перше в історії незалежної України «Положення про Головне управління охорони при МВС України» не в повній мірі відповідає вимогам ринкової економіки, тому юристи і практичні працівники підрозділів Управління охорони при МВС України в 1993 р. розробили «Положення про Державну службу охорони при МВС України», яке було прийнято 10 серпня 1993 року Постановою Кабінету Міністрів України. Відповідно до вказаного Положення на базі підрозділів охорони при органах внутрішніх справ створено Державну службу охорони при МВС України, яка діє на основі самофінансування. Постанова не просто змінила історичну назву підрозділів охорони, це нормативний акт діяльності підрозділів охорони в умовах незалежної України, в якому враховані вимоги демократичного суспільства і ринкових економічних відносин. У той же час постало питання про створення в системі Державної служби охорони спеціального підрозділу міліції охорони «Титан», який в даний час є елітним підрозділом МВС з високою професійністю та бездоганною репутацією працівників.

Спеціальний загін «Кобра» особливого призначення імені Юрія Дагаєва має свої особливості в створенні та розвитку, його історія аспект бере початок з моменту створення Державної автомобільної інспекції. ДАІ як певна організаційна структура з відповідною компетенцією формувалась поступово.

Як засвідчила практика перших років діяльності ДАІ СРСР, повноважень для здійснення державного нагляду за експлуатацією автомобільного транспорту було недостатньо для вирішення питань забезпечення руху автотранспорту. Тому, згідно з постановою РНК СРСР від 3 березня 1936 р. № 424 ДАІ увійшла до

складу Головного управління робітничо-селянської міліції НКВС СРСР, а постановою РНК СРСР від 3 червня 1936 р. № 1182 було затверджене «Положення про Державну автомобільну інспекцію» [1, с.53].

Отже, поступово органи ДАІ СРСР набували статусу органу контролю та нагляду, на відміну від органу нагляду за експлуатацією автомобільного транспорту.

У період з 1959 по 1963 рр. відбулися зміни щодо підходів до безпеки дорожнього руху – широко залучалась громадськість і, навпаки, різко скоротилась кількість автоінспекторів внаслідок скорочення штатів міліції після XXII з'їзду КПРС. Однак широка участь громадськості у сфері безпеки дорожнього руху не змогла замінити гостру нестачу професійних кадрів та слабку технічну оснащеність підрозділів ДАІ. 30 вересня 1963 р. Рада міністрів СРСР прийняла постанову, якою було затверджене «Типове Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства охорони громадського порядку», основними завданнями якої були: забезпечувати безпеку руху транспорту і пішоходів на вулицях і дорогах; сприяти поліпшенню технічного стану автотранспорту і вести його кількісний і якісний облік. У 1969 р. в УРСР також були створені підрозділи з організації руху. Повноваження щодо попередження дорожньо-транспортних подій, оперативного впливу на процес дорожнього руху та поведінку його учасників було надано Дорожньо-патрульній службі (ДПС). Основними напрямками діяльності були: контроль за дорожнім рухом; застосування заходів адміністративного впливу до порушників; узагальнення і аналіз практики застосування цих заходів; розробка пропозицій щодо її удосконалення; регулювання дорожнього руху; проведення невідкладних дій і дізнання з приводу ДТП; надання медичної допомоги потерпілим; розшук водіїв, які втекли з місця пригоди, викрадених транспортних засобів тощо [1, с.79].

На кінець 70-х рр. ДПС складалася з відділів ДПС в системі управління ДАІ МВС України та інших союзних республік, а також полків, дивізіонів, батальйонів та рот (взводів) ДПС у Державтоінспекціях УВС міськвиконкомів. Наявність такої структури надала можливість чітко організовувати патрульну службу, систематично контролювати її виконання, забезпечувати високу маневреність сил, особливо під час проведення розшукових заходів, ефективно використовувати засоби зв'язку для управління нарядами, удосконалювати спеціальну підготовку співробітників ДПС, забезпечувати ефективне управління транспортними потоками, планувати роботу на основі даних обліку та результатів аналізу дорожньо-транспортних пригод. У п.2.5.2. Настанови дорожньо-патрульній службі (введена у дію наказом МВС СРСР №340 від 20.11.1979 р.), в її розділі з планування роботи підрозділів передбачалося, що в

плани роботи включатимуться заходи з вивчення та впровадження передових форм та методів роботи інших підрозділів ДПС ДАІ МВС, УВС.

3 прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 р. №341 «Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ» було завершено в основному процес структуризації ДАІ.

У структурі ДАІ України передбачено функціонування батальйону особливого призначення «Кобра», який безпосередньо підпорядкований УДАІ МВС України. Він сформований відповідно до Указу Президента України від 05.06.1995 р. №423 «Про заходи щодо забезпечення безперешкодного і безпечного проїзду автомобілів з особами, які охороняються». Організаційна структура батальйону передбачає наявність командування, штабу, чергової частини, групи адміністративної практики, розшуку і дізнання, групи по роботі з особовим складом, фінансової, технічної та господарської частин, канцелярії, двох спеціалізованих рот ДПС. Нині відомчим наказом МВС України внесено зміну в назву спецпідрозділу – спеціальний загін «Кобра» особливого призначення імені Юрія Дагаєва, який виконує специфічні підрозділу завдання та функції.

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. № 335-р. і з метою забезпечення безпеки та державного захисту працівників суду і правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих працівників, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів було створено у структурі міліції громадської безпеки спеціальні підрозділи міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів.

У 2003 р. наказом МВС України № 1390 було реорганізовано спеціальні підрозділи міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів і для охорони установ судових експертиз головних управлінь МВС України в АРК, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях та місті Севастополі в спеціальні підрозділи судової міліції «Грифон».

Слід зазначити, що створенню спеціального підрозділу судової міліції «Грифон» передував певний історичний шлях. За часів царської Росії на прототип діючому наразі спецпідрозділу існували

посади судових приставів. Інститут судових приставів у Росії був заснований у результаті судової реформи 1864 р. У російському судочинстві вони викликали на суд відповідача й свідка, здійснювали виконання рішень суду про накладення стягнень. В XVIII ст. посада пристава була скасована й виконавча частина судового процесу перейшла у ведення поліції.

У ході судової реформи 1864 р. було ухвалене рішення про повернення до інституту судових приставів, які існували на той час уже в багатьох європейських країнах. 20 листопада 1964 р. були прийняті Закони, в основу яких лягла організація судів Французької республіки. До них відносилися: «Учреждение судебных установлений», «Устав о наказаниях, налагаемых мировым судьей», «Устав уголовного судопроизводства» та «Устав гражданского производства» [2, с.74–79].

На початку діяльності судових приставів широкого розповсюдження не мала. Однак практичний досвід наступних років показав, що інститут судових приставів життєво необхідний. Ця обставина була особливо підкреслена під час обговорення Закону про перетворення місцевого суду, схваленого Державною Думою й Державною Радою й затвердженого 15 червня 1912 р.

Інститут судових приставів був ліквідований після Жовтневої революції одночасно з ліквідацією старої судової системи Російської імперії.

У радянський період виконання даної функції було покладено на судових виконавців, що входили в систему судових установ [2, с.74–79]. Служба судових приставів відродилась в Російській Федерації з моменту набуття чинності Федерального Закону від 21.07.97 року № 118-ФЗ «О судебных приставах» [3] і Федерального Закону від 21.07.97 року № 119-ФЗ «Об исполнительном производстве» [4].

Відповідно до Федерального Закону «О судебных приставах» служба судових приставів поділяється на дві категорії посадових осіб: судових приставів, що забезпечують встановлений порядок діяльності судів, і судових приставів-виконавців, що виконують судові акти й акти інших органів [3].

Як зазначає Воронцов С.А., метою створення служби судових приставів є необхідність підтримки громадського порядку під час судового засідання, у тому числі, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень. Раніше цю функцію здійснювали органи внутрішніх справ. Таким чином, створення служби судових приставів дозволить органам внутрішніх справ зосередитися на виконанні інших важливих завдань, які стоять перед органами внутрішніх справ і МВС РФ у цілому [5, с.231].

Особливої уваги заслуговує міжнародний досвід у забезпеченні безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які бе-

руть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів.

У світовій практиці існує два варіанти створення нової системи виконання судових рішень та забезпечення безпеки зазначеної групи осіб. Один з них переважає в континентальній Європі – Франції, Бельгії, Люксембурзі, де судові виконавці є приватними особами й працюють за ліцензією. Управляються вони регіональними й національними Палатами судових виконавців зі статусом органів самоврядування.

Другий, принципово новий варіант представлений службою маршалів США [2, с.78]. Історично склалося так, що ця Служба стала одним з перших правоохоронних органів у структурі державних установ, і зараз це одна з найбільш авторитетних структур. US Marshal – відомство Маршала США – є в кожному федеральному судовому окрузі й входить у систему Міністерства юстиції. Відомства Маршала США у своїй сукупності утворюють щось на зразок федеральної «судової поліції», служби судових приставів. Головна функція Маршалів США й співробітників їхніх відомств (Deputies US Marshals) – виконання всіх наказів, розпоряджень і приписань, відданих федеральним судом, якому вони підпорядковані, і забезпечення виконання судових рішень, що набрали сили. У справах федеральної юрисдикції Маршали США провадять арешти, обшуки й вилучення відповідно до ордерів, виданих судом, забезпечують охорону судів, суддів, учасників процесу, утримання під вартою й перевезенням арештованих, обвинувачуваних, засуджених до поміщення їх у виправні установи, реалізують програму захисту свідків по справах, пов'язаних з організованою злочинністю. Загальним керівництвом діяльності всіх Маршалів США займається Служба Маршалів США (US Marshals Service) Міністерства юстиції [6, с.152].

Підрозділ міліції особливого призначення «Беркут» є високоомовним спеціальним підрозділом, створеним для забезпечення правопорядку під час проведення загальнодержавних, резонансних громадсько-політичних, спортивно-видовищних, культурно-масових, релігійних заходів, припинення групових порушень громадського порядку та масових заворушень, ліквідації аварій, стихійних лих, а також здійснення фізичної охорони службових осіб та окремих громадян.

Створення та функціонування підрозділу міліції особливого призначення «Беркут» розпочалося зі створення патрульно-постової служби, що в подальшому дало можливість на основі патрульно-постової служби міліції створити елітний спецпідрозділ.

Варто звернути увагу також на те, що відповідно до наказу МВС СРСР № 206-88 р. були засновані, насамперед за рахунок патрульно-постової служби міліції, загони міліції особливо призна-

чення в містах Києві, Дніпропетровському, Донецьку, Львові та Одесі. Загони міліції особливо призначення проявили себе як добре підготовлені підрозділи, здатні на високому професійному рівні діяти в екстремальних обставинах при ліквідації аварій, стихійних лих, припиненні групових порушень громадського порядку.

Крім участі у цих заходах, вони активно діяли проти озброєних злочинних груп та рекетирів, брали безпосередню участь у звільненні заручників та оперативних відпрацюваннях населених пунктів із складною обстановкою. Зосередження цих підрозділів під безпосереднє підпорядкування начальникам УВС дало змогу підвищити їх мобільність та ефективність.

Необхідно підкреслити, що виходячи з практики діяльності загонів міліції особливо призначення в усіх обласних центрах на базі батальйонів та рот патрульно-постової служби міліції були також створені позаштатні підрозділи оперативного реагування, які повністю себе виправдали у своїй діяльності.

Разом з тим, за наказами МВС СРСР функції загонів міліції особливо призначення були звужені, зведені в основному до забезпечення громадського порядку при проведенні масових заходів. Оперативна обстановка, зростання злочинності, особливо організованої, зокрема рекету, корегували практичне використання загонів. Вони все рідше планово залучалися до охорони громадського порядку в містах зі складною оперативною обстановкою. Тому сама назва загонів міліції особливо призначення не відповідала тим завданням, які на них покладались. В той же час криміногенна ситуація в громадських місцях продовжувала загострюватись. Все більшого розповсюдження набували резонансні злочини, створювались та діяли організовані та мобільні озброєні злочинні групи. Почастішали випадки нападу на працівників міліції, військовослужбовців з метою заволодіння зброєю.

Створення Національної гвардії України та передача їй міліцейських частин внутрішніх військ значно зменшило щільність нарядів міліції у громадських місцях, а також здатність УВС до дій в екстремальних ситуаціях.

У цих умовах виникла необхідність реорганізації в Києві, Дніпропетровському, Донецьку, Львові і Одесі та Сімферополі, а також обласних центрах підрозділів міліції нового типу, високомобільних, професійно підготовлених для дій в надзвичайних обставинах, оснащених технічними та спеціальними засобами, транспортом, здібних оперативно реагувати на скоєння тяжких злочинів, групових порушень громадського порядку та збройних нападів, виконувати практичну роботу по боротьбі з організованою злочинністю та підтримувати належний порядок у громадських місцях і, перш за все, зі складною оперативною обстановкою.

Поступово загони міліції особливо призначення були реорганізовані у підрозділи міліції швидкого реагування «Беркут».

Отже, на всіх історичних етапах діяльність спеціальних підрозділів міліції була і залишається ключовою з точки зору її значення для забезпечення найбільш ефективного функціонування органів та підрозділів системи МВС України. Зрозуміло, що кожен історичний етап мав свої особливості в організації діяльності спеціальних підрозділів міліції, а звернення до досвіду минулого дає можливість виявити та усвідомити як особливі, так і загальні тенденції розвитку діяльності спецпідрозділів міліції за певних історичних умов, ознайомитись з досягненнями та прогалинами у цій сфері, взяти (або врахувати) все те з цього досвіду, що є цінним і раціональним для побудови сучасної моделі діяльності спецпідрозділів міліції.

Список літератури: 1. Хом'як Я.І. Становлення і розвиток органів Державної автомобільної інспекції МВС України (1936-2000 рр.): Дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2002. 2. Кононов О. В., Кокарев Ю. Г. Судебные приставы: вчера, сегодня, завтра // Государство и право. 1999. № 1. 3. Федеральный Закон «О судебных приставах» от 21 июля 1997 г. // Российская газета. 1997. 5 августа. 4. Федеральный Закон «Об исполнительном производстве» от 21 июля 1997 г. // Российская газета. 1997. 5 августа. 5. Воронцов С. А. Правоохранительные органы и спецслужбы Российской Федерации. История и современность / Серия «Учебники и учебные пособия». Ростов н/Д. 1999. 6. Колонтаевская Я.Ф., Цепкое Г.Н. Подготовка сотрудников правоохранительных органов в США // Деятельность правоохранительных органов зарубежных стран. Сборник материалов. Вып. 1. М., 2001. 7. Салманова О.Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: Дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2002. 8. Гусаров С.М. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності Державної автомобільної інспекції України щодо забезпечення безпеки дорожнього руху: Дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2002.

Надійшла до редколегії 13.12.05

І.С. Кривцун

ПРИНЦИПИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Конституція України проголосила, що організація державної влади побудована на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову [1]. Практична реалізація цього важливого здобутку світової політико-правової думки значною мірою пов'язана зі зміцненням правового статусу органів правосуддя. У демократичній правовій державі незалежність і високий авторитет суду становить найважливішу ознаку правової демократичної держави. Головне призначення судової влади – це захист прав і законних інтересів індивіда від будь-яких проявів свавілля як з боку інших осіб, так і з боку державних органів.